

Andrzej Niepsuj*

GOSPODARKA MLECZARSKA W ŚRODKOWEJ POLSCE

1. GŁÓWNE CECHY ORGANIZACYJNO-PRODUKCYJNE MLECZARSTWA W POLSCE

Trudna obecnie sytuacja żywnościowa kraju zmusza do wykorzystania wszelkich istniejących możliwości zwiększenia podaży rynkowej podstawowych artykułów żywnościowych. Szczególnie ważna, wręcz strategiczna, rola w rozwiązywaniu tych trudnych zadań przypada gospodarce mleczarskiej. Wynika to z kilku powodów:

a) mleko należy do tych nielicznych surowców rolniczych, których produkcja globalna w ostatnich latach nie uległa załamaniu;

b) w sytuacji niedoboru zboża i trudności płatniczych kraju produkcję mleka cechują najbardziej korzystne relacje uzysku białka zwierzęcego w stosunku do zużycia pasz pochodzenia zbożowego;

c) produkty mleczarskie ze względu na swoje walory odżywcze, często nie mające substytutów (np. żywienie dzieci), są w stanie najlepiej wypełnić lukę w strukturze konsumpcji wywołanej spadkiem produkcji mięsa i jego przetworów.

Realizację zadań związanych ze wzrostem podaży rynkowej wyrobów mleczarskich ułatwia wysoki poziom podaży surowca, co wiąże się ze sprzyjającymi warunkami bioklimatycznymi dla chowu bydła, jak również długimi tradycjami w tej dziedzinie. Polska już od lat jest liczącym się w skali światowej producentem mleka i pod koniec lat siedemdziesiątych znajdowała się na 5 miejscu w świecie i 4 w Europie.

Dotychczasowy poziom spożycia mleka i jego przetworów był wysoki i pod koniec ubiegłej dekady kształtował się na poziomie 260—265 l/osobę rocznie. Spożycie masła w tym okresie wykazywało tendencję wzrostową, osiągając najwyższy poziom w 1978 r. — 8,7 kg/oso-

* Mgr, st. asystent w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UŁ.

bę (wg K. Łosia spożycie masła w 1980 r. wynosiło 8,4 kg/osobę). Łącznie zatem w przeliczeniu na surowiec spożycie wynosiło 420—430 l/osobę w ciągu roku, co stawia Polskę także w gronie największych konsumentów w skali światowej.

Około 1/3 produkcji globalnej mleka pozostaje w gospodarstwach producentów w ramach samozaopatrzenia konsumpcyjnego i paszowego. Pozostała część stanowi surowiec wyjściowy dla przemysłowej produkcji całej gamy wyrobów mleczarskich, takich jak: masło, sery, twarogi, mleko spożywcze, napoje mleczne, mleko w proszku, kazeina i inne. Przetwórstwo mleka stanowi zatem istotne ogniwo w zaspokajaniu potrzeb żywnościowych ludności ze szczególnym uwzględnieniem mieszkańców dużych zespołów osadniczych.

W latach siedemdziesiątych, głównie zaś w ich pierwszej połowie, nastąpił znaczny rozwój przestarzałej dotychczas bazy produkcyjnej przemysłu mleczarskiego. Dokonano tego w dużej mierze w oparciu o zakupy importowe maszyn i urządzeń, a w wielu przypadkach kompletnych zakładów przetwórczych. W wyniku tych przedsięwzięć wzrósł wyraźnie udział przemysłu mleczarskiego w strukturze branżowej przemysłu spożywczego. Wraz z procesami unowocześniania i modernizacji parku maszynowego nastąpił niewielki spadek zatrudnienia. Niekorzystnym zjawiskiem była likwidacja wielu małych zakładów mleczarskich, dokonana w wielu przypadkach bez pełnego uzasadnienia ekonomicznego.

Przemysł mleczarski, podobnie jak większość innych przemysłów spożywczych, posiada dużą specyfikę w sferze organizacyjno-produkcyjnej wynikającą głównie z cech przetwarzanego surowca. Wymaga przy tym szczególnych form współdziałania na linii producent-przetwórca-konsument. Mleko jest surowcem nietrwałym i trudnym w transporcie na większe odległości, a jego produkcja w warunkach polskich ma charakter rozproszony w wielu tysiącach indywidualnych gospodarstw rolnych, co znacznie utrudnia odbiór produktu i jego szybki przewóz do zakładów przetwórczych. Nie bez znaczenia jest także zaznaczająca się sezonowość produkcji oraz odmiennie od niej przebiegające w ciągu roku wahania konsumpcji.

Jednym z głównych czynników lokalizacyjnych przemysłu mleczarskiego jest rynek konsumpcyjny, określający zazwyczaj profil produkcji, a nawet jej rytmikę (np. w miastach występuje konieczność codziennych dostaw wyrobów mleczarskich w określonych godzinach). Ze względu na strukturę produkcji zakłady mleczarskie dzieli się na miejskie i terenowe. Zadaniem tych pierwszych jest szybkie i sprawne zaopatrzenie mieszkańców miast w te artykuły mleczarskie, które są nietrwałe i uciążliwe w transporcie, jak np.: mleko spożywcze, twa-

rogi, śmietana, napoje mleczne. Zakłady terenowe produkują wyroby bardziej trwałe (masło, sery, kazeina) lub specjalne (mleko w proszku, mleko zagęszczone, sery topione).

Omówione uwarunkowania wpływają na znaczne rozproszenie zakładów i stosunkowo niewielkie w nich zatrudnienie (najczęściej od 50 do 100 osób). Wyjątek stanowią tu nieliczne, duże kombinaty przetwórstwa mleka zlokalizowane w rejonach największych miast.

Istotną cechą gospodarki mleczarskiej jest zróżnicowanie organizacyjne poszczególnych jej członków. Produkcja surowa mleka pochodzi w warunkach polskich w 80% z sektora indywidualnego rolnictwa, skup i przemysłowe przetwórstwo mleka obsługuje spółdzielczość mleczarska, dystrybucja rynkowa wyrobów finalnych odbywa się głównie poprzez sieć sklepów państwowych i spółdzielczych.

Struktury organizacyjne mleczarstwa nawiązują do obecnego podziału administracyjnego kraju. Głównym organem koordynującym działalność mleczarstwa w skali kraju jest Centralny Związek Spółdzielni Mleczarskich, w obrębie województw rolę tę spełniają wojewódzkie związki spółdzielni mleczarskich.

Celem niniejszego opracowania jest próba oceny obecnego stanu i możliwości dalszego rozwoju gospodarki mleczarskiej na obszarze środkowej Polski, obejmującego 8 województw (kaliskie, konińskie, miejskie łódzkie, piotrkowskie, płockie, sieradzkie, skierniewickie, wrocławskie). Ten zasięg terytorialny nawiązuje do granic strefy żywicielskiej aglomeracji łódzkiej, wyznaczonej teoretycznie przez J. Bernacką-Baranową [1] w oparciu o kryteria odległości i liczby mieszkańców jednostek osadniczych w zbliżonym układzie hierarchicznym.

2. POTENCJAŁ PRODUKCYJNY MLECZARSTWA W ŚRODKOWEJ POLSCE NA TŁE POTRZEB KONSUMPCYJNYCH

Obszar środkowej Polski posiada charakter wybitnie rolniczy, co przejawia się m. in. wysokim odsetkiem użytków rolnych w powierzchni ogólnej (71,6%), znacznie większym niż przeciętnie w kraju (60,6%). Łączna powierzchnia użytków rolnych w omawianych województwach wynosiła 2705,7 tys. ha (1980 r.), co stanowi 14,2% ich krajowej powierzchni. Znacznie niższy (9,7%) jest natomiast udział w krajowym areale łąk i pastwisk. Nie wpływa to jednak znacząco na stan chowu bydła mlecznego, posiadającego w tej części kraju długie tradycje. Pogłowie krów liczyło 930,7 tys. szt., co stanowiło 15,6% stada

krajowego. W latach 1978—1980, a więc w okresie szczególnie trudnym dla rolnictwa polskiego, nastąpił spadek pogłowia krów o 3,7 tys. szt., lecz w stosunku do krajowego spadku pogłowia (130 tys. szt.) był niewielki. Obsada krów na 100 ha użytków rolnych wynosiła 34,3 szt., tj. więcej od średniej krajowej (31,4 szt.). Wśród województw najwyższą obsadę krów mają woj. sieradzkie, piotrkowskie i skierniewickie (powyżej 36 szt.). Korzystne wskaźniki chowu, oraz wzrost jakości hodowanego stada krów pozwoliły na utrzymanie w ostatnich latach wzrastającego trendu w poziomie produkcji surowej mleka. W 1979 r. wyprodukowano 2677,6 mln l, tj. o 25 mln l więcej niż w roku poprzednim i o 150 mln l więcej niż w 1976 r. Największy przyrost produkcji nastąpił w woj. kaliskim, plockim, skierniewickim, włocławskim i osiągnięty był drogą poprawy mlecznej wydajności krów.

Na omawianym obszarze 65% wyprodukowanego mleka trafia poprzez sieć punktów skupu do dalszego przetwarzania w zakładach mleczarskich. W 1980 r. w istniejących 1600 punktach skupu odebrano od producentów 1800,4 mln l mleka. Oznacza to przeciętnie skup 66,5 tys. l ze 100 ha użytków rolnych i 1934 l od jednej krowy rocznie, przewyższając tym samym analogiczne wskaźniki dla całego kraju (52,8 tys. l, 1681 l). Wydaje się, że dokonana w 1981 r. znaczna podwyżka cen skupu mleka będzie jednym z głównych czynników powodujących w najbliższych latach dalszy wzrost podaży surowca mlecznego, mimo że nadal będzie konieczne uzupełnianie mlekiem braków paszowych w gospodarstwach. Największą dynamikę skupu wskazują woj. kaliskie i sieradzkie, zaś najmniejszą woj. plockie, co oznacza zjawisko wyrównywania się dotychczasowych dysproporcji w poziomieowości produkcji mleka.

Specyfiką produkcji mleka na obszarze środkowej Polski jest jej wyjątkowo wysoka koncentracja w sektorze gospodarki indywidualnej, dostarczającego ok. 95% skupu (średnia krajowa 82%).

Szczególnie ważnym problemem dla przetwórstwa, a zwłaszcza konsumpcji, jest jakość skupowanego surowca. Pod tym względem w środkowej Polsce występuje korzystny proces ciągłego wzrostu udziału mleka klasy „A” w skupie jak również zauważalny w ostatnich latach wzrost zawartości tłuszczu. Nadal jednak jakość surowca nie jest w pełni zadowalająca.

W organizacji skupu rozwija się formę długoletnich umów kooperacyjnych z dostawcami, co stabilizuje podaż surowca i jednocześnie wpływa na jego jakość. Gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleczarskiej wykazują znacznie wyższą efektywność produkcji, a udział mleka najwyższej klasy jest zazwyczaj wyższy o ok. 20% od przeciętnej krajowej. W środkowej Polsce istnieją jeszcze duże możli-

Tabela 1

Uwarunkowanie rolniczej produkcji mleka w środkowej Polsce w 1979 r.

Jednostka terytorialna	Odsetek uż. rol. (%)	Pogłowie krów		Udział krów w stadzie (%)	Produkcja globalna mleka		Przeciętny udój od 1 krowy (l)
		ogółem (tys. szt.)	na 100 ha uż. rol. (szt.)		ogółem (mln l)	na 100 ha uż. rol. (tys. l)	
Polska	60,6	5 953,6	31,4	47,1	16 448,7	86,6	2 756
Polska środkowa	71,6	930,7	34,3	52,7	2 677,6	98,9	2 876
Kaliskie	68,8	150,5	33,7	47,5	432,5	97,0	2 847
Konińskie	74,3	110,0	28,8	49,9	307,5	80,2	2 808
Miejskie Łódzkie	66,8	36,5	35,9	54,6	107,7	105,8	2 910
Piotrkowskie	63,2	146,7	37,1	59,9	400,0	100,5	2 705
Płockie	77,6	137,3	34,6	53,1	394,6	99,1	2 883
Sieradzkie	72,4	133,4	37,9	54,1	392,6	111,2	2 952
Skiernewickie	78,7	112,8	36,2	57,5	333,9	106,2	2 901
Włocławskie	72,4	103,5	32,5	48,8	308,8	96,7	2 925

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS i CZSMI.

Tabela 2

Warunki skupu mleka w środkowej Polsce w 1980 r.

Jednostka terytorialna	Wielkość skupu			Udział	
	ogółem (mln l)	ze 100 ha	od 1 kro-	mleka	tłuszczu
		uż. rał.	wy	klasy A	
		1		‰	
Polska	10 012,9	52,8	1 681	51,7	3,541
Polska środkowa	1 800,4	66,5	1 934	46,3	3,540
Kaliskie	259,0	58,0	1 721	57,0	3,507
Konińskie	204,8	53,6	1 862	46,4	3,514
Miejskie Łódzkie	81,6	80,3	2 236	60,8	3,584
Piotrkowskie	260,0	65,7	1 772	37,7	3,501
Płockie	295,9	74,5	2 155	37,4	3,545
Sieradzkie	268,6	76,2	2 013	41,9	3,510
Skierniewickie	220,2	70,7	1 952	52,0	3,549
Włocławskie	210,3	66,0	2 032	41,9	3,611

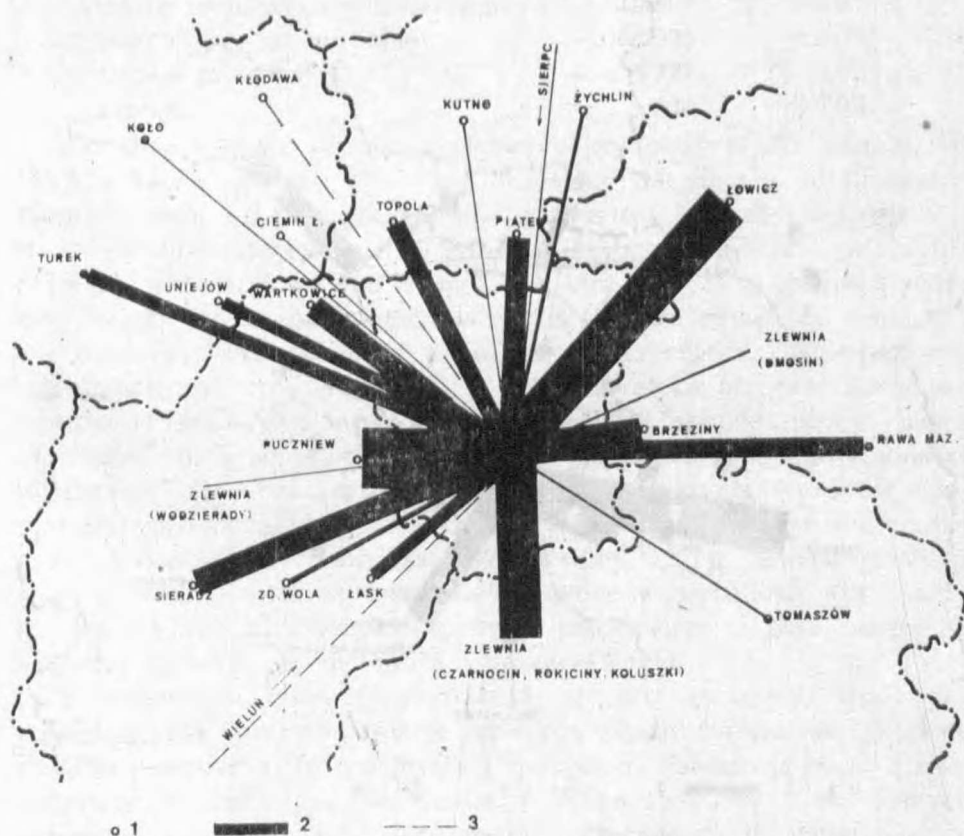
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych CZSMI.

wości dalszego rozwoju tych form współpracy korzystnej dla przetwórców, jak i producentów mleka. Dotychczasowy udział gospodarstw objętych umowami wieloletnimi w skupie wynosił 57,5% i jest nieznacznie niższy od średniej krajowej, lecz znacznie ustępuje przodującym w tym względzie województwom (ok. 80%).

Korzystne uwarunkowania surowcowe oraz usytuowanie w centrum kraju dużych rynków konsumpcyjnych (aglomeracje stołeczna i łódzka) decydują o przodującej roli przemysłu mleczarskiego w strukturze przemysłu spożywczego. W większej części analizowanych województw zajmuje on czołową pozycję pod względem zatrudnienia oraz wartości produkcji globalnej. W woj. piotrkowskim i sieradzkim mleczarstwo dostarcza ponad 1/3 wartości produkcji przemysłu spożywczego.

Potencjał produkcyjny przemysłu mleczarskiego środkowej Polski stanowi ponad 90 zakładów zatrudniających blisko 8 tys. osób. Najwięcej zakładów posiadają woj. kaliskie, konińskie i płockie. Łącznie zdolności produkcyjne umożliwiają przerób ponad 1400 mln l mleka rocznie, co stanowi 16% krajowych mocy przetwórczych. Największe zakłady mleczarskie zlokalizowane są w: Kutnie, Łodzi, Koninie, Pabianicach, Rypinie, Łowiczu i posiadają one zdolność przerobu ponad 150 tys. l mleka w ciągu doby. Wartość produkcji wszystkich zakładów wynosiła w 1980 r. ok. 16 mld zł, co stanowiło 17% globalnej wartości produkcji krajowej mleczarstwa.

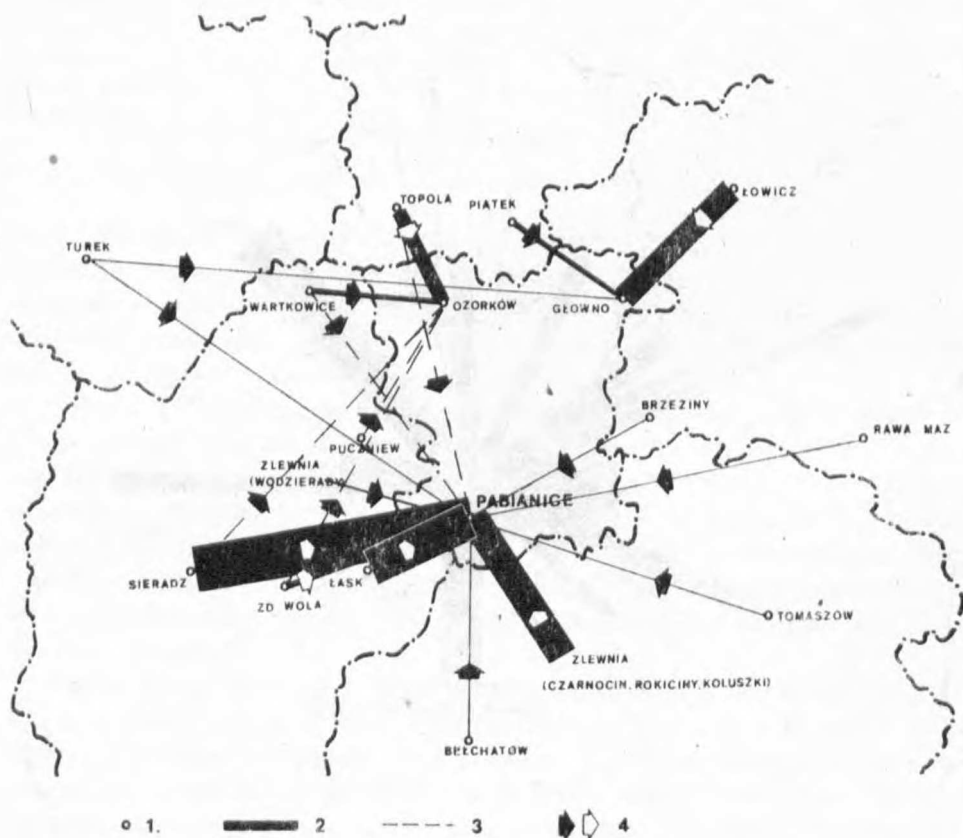
Ze względu na istniejące dotychczas dysproporcje w podaży surowca i zdolnościach przetwórczych przemysłu w skali poszczególnych województw zachodzi konieczność znacznych przerzutów surowca. Największe nadwyżki surowcowe przerzucane do innych województw posiada woj. sieradzkie, a w nieco mniejszej ilości także woj. piotrkowskie, skierniewickie i kaliskie. Województwo sieradzkie jest tradycyjnym rejonem rolniczym, w którym chów bydła odgrywa czołową rolę. Wpływa na to także wysoki w warunkach centralnej Polski odsetek powierzchni zajętej przez łąki i pastwiska (ok. 17%). W woj. skierniewickim o wysokiej podaży mleka decydują także czynniki ekonomiczne uwarunkowane specyfiką położenia tego obszaru między największymi aglomeracjami kraju, które są chłonnymi rynkami konsumpcji mleka.

Rys. 1. Przerzuty mleka do zakładu mleczarskiego w Łodzi (1978 r.)

1 — siedziba zakładu mleczarskiego; 2 — 1 mm szerokości wstęgi oznacza 1 mln l mleka; 3 — przerzuty poniżej 100 tys. l

Przerzuty mleka skierowane są w przeważającej części do zakładów woj. miejskiego łódzkiego, które posiada niewielki areal użytków rolnych ograniczający możliwość rozwoju chowu do poziomu zaspokajającego potrzeby dużych zakładów mleczarskich, zaopatrujących w wyroby mleczarskie ponad milionową rzeszę konsumentów. Obecny skup pochodzący z obszaru woj. miejskiego łódzkiego pokrywa ok. 45% potrzeb surowcowych określonych na poziomie 600 tys. l w ciągu doby. Roczna wielkość przerzutów mleka do zakładów woj. miejskiego łódzkiego wynosi ok. 100 mln l i w przeważającej części pochodzi z wód sieradzkiego i skierniewickiego (rys. 1 i 2). Oprócz mleka przewozi się także ponad 1 mln l śmietany.

Rys. 2. Przerzuty mleka do zakładów w Pabianicach, Głownie i Ozorkowie (1978 r.)

1 — siedziba zakładu mleczarskiego; 2 — 1 mm szerokości wstęgi oznacza 1 mln l mleka; 3 — przerzuty poniżej 100 tys. l; 4 — kierunki przerzutów

Z obszaru środkowej Polski odbierają mleko także inne rejony kraju odczuwające deficyt, jak np.: woj. katowickie (z woj. kaliskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego), woj. warszawskie (z woj. płockiego i skierniewickiego) oraz woj. kieleckie (z woj. piotrkowskiego).

Produkcja finalna zakładów mleczarskich jest szeroka i obejmuje wszystkie ważniejsze grupy asortymentowe. Wielkość i udział w produkcji krajowej w 1980 r. przedstawiały się następująco:

mleko spożywcze	—	288 994 tys. l	(10,7%)
masło	—	46 867 t	(18,5%)
śmietana	—	28 624 t	(10,2%)
twarogi	—	30 878 t	(15,0%)
sery dojrzewające	—	6 566 t	(7,0%)
sery topione	—	1 927 t	(10,1%)
mleko w proszku odłuszczone	—	19 597 t	(49,6%)
mleko w proszku pełne	—	66 025 t	(69,9%)
napoje mleczne	—	6 777 t	(8,7%)
kazeina	—	5 308 t	(18,9%)

Globalna wartość dostaw rynkowych wynosiła 6117,2 mln zł, tj. 13,1% krajowej podaży rynkowej określonej w cenach detalicznych. W przeliczeniu na 1 mieszkańca daje to wartość 1022 zł i jest ona niższa od średniej krajowej (1233 zł). Wskaźniki wojewódzkie są zróżnicowane i wahają się od 739 zł (piotrkowskie) do 1541 zł (miejskie łódzkie). Należy jednak nadmienić, że niskie wartości sprzedaży rynkowej nie oznaczają (na terenach wybitnie rolniczych) niskiego poziomu konsumpcji wyrobów mleczarskich. Odsetek mleka przeznaczonego na samozaopatrzenie jest wysoki, lecz trudny do bardziej precyzyjnego określenia bez przeprowadzenia wnikliwych badań. Podobne trudności towarzyszą określeniu przeciętnego poziomu spożycia wyrobów mleczarskich przez mieszkańców środkowej Polski. Dlatego też dokonując próby bilansowania gospodarki mleczarskiej w tym rejonie przyjęto średnią krajową wielkość spożycia na osobę w wysokości 418 l rocznie (za K. Łosiem). Globalne spożycie rzeczywiste w przeliczeniu na surowiec wynosiło zatem w 1979 r. prawie 1,9 mld l.

Z zestawienia bilansowego (tab. 3) wynika, że obszar środkowej Polski posiada korzystne relacje pomiędzy produkcją surową, skupem, mocami przetwórczymi przemysłu i spożyciem. Produkcja surowa mleka znacznie przekracza obecne spożycie, co świadczy o istniejących rezerwach surowcowych, które można przeznaczyć do przetwórstwa na drodze wzrostu towarowości. Obecny skup zaspokaja potrzeby surowcowe przemysłu, lecz dalszy jego wzrost jest pożądanym ze względu na konieczność zaopatrywania w mleko sąsiadujących rejonów deficytowych, głównie Śląska i Warszawy. Mimo trudnej obecnie sytu-

Tabela 3

Zagospodarowanie mleka w środkowej Polsce w 1979 r. (w mln l)

Jednostka terytorialna	Produkcja mleka surowego	Skup mleka	Zdolności przetwórcze ^a	Spożycie w przeliczeniu na surowiec
Polska	16 448,7	9 960,2	9 000	14 650,4
Polska środkowa	2 677,6	1 757,8	1 415	1 875,8
Kaliskie	432,5	252,2	160	274,9
Konińskie	307,5	202,8	210	181,8
Miejskie łódzkie	107,7	82,5	160	465,1
Piotrkowskie	400,0	252,4	160	249,5
Płockie	394,6	288,2	250	204,2
Sieradzkie	392,6	262,1	85	163,5
Skierniewickie	333,9	210,3	190	164,5
Włocławskie	308,8	207,3	200	172,3

^a Wartości liczbowe podane w przybliżeniu.Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Rocznika statystycznego 1981*, Warszawa 1981 i materiałów CZSN.

cji kraju istnieje potrzeba rozbudowy potencjału przetwórczego będącego najsłabszym ogniwem mleczarstwa w analizowanym obszarze. Obecnie pracujące zakłady szczególnie w okresie szczytowych dostaw letnich nie są w stanie przetworzyć surowca będącego w ich dyspozycji, powodując tym samym pogorszenie jego jakości. Możliwa jest wówczas jedynie produkcja kazeiny.

Najbardziej zrównoważony bilans posiada woj. konińskie, a także woj. włocławskie, skierniewickie i płockie, gdzie skup przewyższa moce przetwórcze, co jest jednak pożądane ze względu na położenie tych województw. Brak mocy przetwórczych najbardziej odczuwany jest w woj. sieradzkim oraz w nieco mniejszej skali w woj. piotrkowskim i kaliskim, co zmusza do przerzutów surowca często na duże odległości, podnosząc koszty produkcyjne i obniżając jego jakość.

Produkcja zakładów woj. miejskiego łódzkiego w przeważającej mierze oparta o surowiec pochodzący z przerzutów nie jest w stanie zaspokoić potrzeb rynkowych. Dotyczy to głównie produkcji masła, serów dojrzewających i topionych oraz mleka w proszku, sprowadzanych na rynek łódzki niemal w całości z innych województw.

3. GŁÓWNE KIERUNKI ROZWOJU MLECZARSTWA DO 1990 r.

Rozwój gospodarki mleczarskiej uwarunkowany jest poziomem produkcji mleka w rolnictwie oraz zapotrzebowaniem na produkty mleczarskie. Jak już wcześniej wspomniano, w latach osiemdziesiątych należy spodziewać się dalszego wzrostu globalnego spożycia produktów mleczarskich. Będzie to efektem wzrostu liczby ludności i zmiany jej struktury zachodzących pod wpływem urbanizacji i industrializacji oraz wzrostu przeciętnego spożycia na 1 mieszkańca, mimo wysokiego już obecnie poziomu. Według prognoz CZSMI przewiduje się, że spożycie wyrobów mleczarskich (na 1 osobę) w najbliższym dziesięcioleciu wynosić będzie:

	1985	1990
mleko i przetwory (l)	286	340
masło	8,4	10,0
ogółem w przeliczeniu na surowiec (l)	446	540

Analizując zmiany spożycia w ubiegłym dziesięcioleciu charakteryzującym się wyraźną stagnacją spożycia mleka i jego przetworów wydaje się, że proponowany wariant, szczególnie w odniesieniu do 1990 r., będzie trudny do zrealizowania. Dla obszaru środkowej Polski, posiadającego w przeważającej części rolniczy charakter, przyjęto w prognozie poziom 530 l/osobę. Trend przyrostu ludności w minionym dwudziestolecu pozwala przypuszczać, że w 1990 r. potencjalny rynek konsumpcyjny stanowić będzie 4,7 mln osób. Tak więc wielkość spożycia globalnego osiągnie 2,5 mld l mleka surowcowego. Pokrycie tego przyrostu spożycia powinno dokonać się przez zwiększenie produkcji mleka w rolnictwie. W istniejących obecnie warunkach najkorzystniejszym sposobem realizacji tego zadania jest wzrost liczby pogłowia krów przy jednoczesnym, umiarkowanym wzroście mleczności. Zapewnia to także najniższe koszty produkcji, bowiem założenie wyższego przyrostu mleczności krów zmuszałoby do uzupełnienia pasz pochodzenia gospodarskiego dużą ilością pasz przemysłowych, co obecnie i w najbliższej przyszłości wydaje się być nierealne.

Zakładając że w 1990 r. pogłowie krów na analizowanym obszarze osiągnie liczbę 1100 tys. szt. (tj. ok. 40 szt./100 ha użytków rolnych), a przeciętny udój od 1 krowy wzrośnie do 3100–3200 l, możliwe do uzyskania będzie ok. 3,5 mld l mleka. W wyniku postępującej specjalizacji rolnictwa i rozwoju form kooperacji spółdzielczości mleczarskiej z producentami udział skupu w produkcji globalnej powinien prze-

kroczyć 70%, a w przypadku woj. miejskiego łódzkiego i płockiego nawet 80%. Stworzy to warunki uzyskania podaży surowca w wysokości 2,5 mld l. Ta ilość mleka powinna zaspokoić potrzeby surowcowe przemysłu mleczarskiego środkowej Polski oraz umożliwić uzyskanie nadwyżek, mogących tak jak obecnie uzupełniać deficyt mleka innych rejonów kraju.

W celu zaspokojenia przewidywanych potrzeb konsumpcyjnych (ok. 2,5 mld l) należy zwiększyć potencjał zdolności produkcyjnych zakładów mleczarskich. Ze względu na ograniczone możliwości inwestycyjne wszelkie działania w tym kierunku powinny zmierzać do zmniejszenia w poszczególnych województwach występujących obecnie dysproporcji między podażą surowca a możliwościami jego przerobu. Pozwoli to na zmniejszenie kosztów produkcyjnych, związanych z uciążliwymi przerzutami mleka oraz wpłynie na poprawę jakości surowca. Uwzględniając lokalne uwarunkowania produkcji rolniczej i towarowej na tle przewidywanych potrzeb konsumpcyjnych wynika, że największą część planowanych zdolności produkcyjnych należy zlokalizować w woj. sieradzkim, łódzkim, miejskim łódzkim, piotrkowskim i kaliskim.

Tabela 4

Prognoza rozwoju gospodarki mleczarskiej do 1990 r. (w mln l)

Jednostka terytorialna	Produkcja surowa	Skup	Zdolności przetwórcze	Spożycie w surowcu
Polska środkowa	3 500	2 530	2 300	2 500
Kaliskie	550	380	300	370
Konińskie	420	290	300	240
Miejskie łódzkie	140	120	250	650
Piotrkowskie	520	360	300	330
Płockie	530	420	350	270
Sieradzkie	510	360	250	210
Skierniewickie	430	315	250	210
Włocławskie	400	285	300	220

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS i CZSML.

Oprócz wymienionych przedsięwzięć warunkiem realizacji założeń prognostycznych (tab. 4) jest poprawa w sferze organizacyjno-technicznej produkcji mleka i jego przetwórstwa. Podjęcie tych działań, z których większość nie wymaga dużych nakładów finansowych, może znacząco wpłynąć na wzrost produkcji, a szczególnie na poprawę jakości

surowca i wyrobów gotowych. Do takich zadań w zakresie produkcji rolniczej należy poprawa jakości hodowanego stada krów, dalsze rozszerzanie opieki weterynaryjnej i działalności instruktażowo-oświatowej. W zakresie skupu mleka najważniejsza wydaje się być poprawa organizacji odbioru i wyposażenia punktów skupu w podstawowe urządzenia sanitarne i chłodnicze. W procesie produkcji przemysłowej należy zwrócić uwagę na bardziej racjonalne wykorzystanie i zagospodarowanie surowca oraz wartościowych produktów ubocznych. Zapewnienie wysokiej jakości konsumowanych produktów mleczarskich stawia także przed handlem zadanie poprawy warunków sprzedaży.

Pomyślna realizacja postawionych przed mleczarstwem środkowej Polski zadań pozwoli na sprostanie oczekiwań konsumentów, na zwiększenie udziału produktów mleczarskich w codziennym jadłospisie i stworzy także możliwości dalszego zaspokajania potrzeb surowcowych innych rejonów kraju.

LITERATURA

- [1] Bernacka-Baranowa J., *Strefa żywicielska województwa miejskiego łódzkiego*, „Przegląd Ekonomiczno-Społeczny m. Łodzi” 1980, nr 7.
- [2] Czaplak T., *Gospodarka mleczna*, Warszawa 1965.
- [3] Czaplak T., *Mleko w polityce żywnościowej*, Warszawa 1971.
- [4] Hyzak B., *Główne problemy spółdzielczości mleczarskiej*, „Przemysł Spożywczy” 1981, nr 35.
- [5] Imbs B., *Aktualne i perspektywiczne problemy polskiego mleczarstwa*, „Przemysł Spożywczy” 1981, nr 35.
- [6] Kamiński W., *Problemy przestrzennego rynku rolnego i gospodarki żywnościowej*, Warszawa 1968.
- [7] Łoś K., *Stan i perspektywy rozwoju spółdzielczości mleczarskiej*, „Przemysł Spożywczy” 1981, nr 35.
- [8] Wacławowicz S., *Regionalne propozycje produkcji rolniczej*, Warszawa 1970.

Andrzej Niepsuj

DAIRY PRODUCTION IN CENTRAL POLAND

The article discusses the present situation and prospects for development of dairy production in Central Poland. This region encompasses 8 administrative provinces, and it is an agricultural region boasting a higher level of milk-cattle

breeding and milk production than the national average. Despite difficulties prevailing in agricultural production at the present time the overall production of milk was growing in the period under survey reaching the volume of 2.7 billion litre in 1979. About 65 per cent of the overall production finds its way to over 90 dairy factories through an effective network of purchasing points, where it is further processed or sent out to other regions of the country suffering from milk deficit. The dairy industry in Central Poland supplies a wide assortment of dairy products to the market to the tune of over 6 billion zloty i.e. ca. 13 per cent of the national market supply. However, processing of milk constitutes the weakest link in dairy production in this region and it calls for expansion of processing capacities. It refers mainly to these administrative provinces where we can observe today a surplus of milk supply over possibilities of processing it. These provinces include: Sieradz, Piotrków and Kalisz. In the next ten years it should be expected that consumption of milk products will grow. It is predicted that the average per capita annual consumption (measured according to raw material i.e. milk) will reach about 540 litre per person (at present it amounts to 420 litre. This poses a task before the dairy industry, of expanding production of milk, further increasing the share of centralized purchasing in production, and increasing processing capacities of dairy co-operatives. While accomplishing these tasks it is necessary to seek such methods and ways which involve the lowest financial outlays.